

MYTER OM HARALD HÅRFAGER

Sverrir Jakobsson

„(E)in lyt hugse kor reint yvervaksen med segner den elste historia vár er; ein er nøydd til á reinske dugeleg upp, um ein vil vinna fritt utsyn.“

Halvdan Koht.¹

Harald hárfager, Norges første konge, spiller selvfølgelig en betydelig rolle indenfor den norske historiske tradition. Men hans betydning er ikke mindre for islandsk historie. Bortset fra Hákon den gamle og Magnus lovretter er der nemlig ingen norsk konge der påvirker islandsk historie mere end Harald hárfager. Siden Jón Aðils (1869-1920) holdt sine forelæsninger i Reykjavík í begyndelsen af det 20. århundrede er de islandske indvandrere blevet anset for flygtninge fra Haralds tyranni i Norge. Dette perspektiv blev bekræftet af den populæreste islandske lærebog i historie for børn, hvis forfatter, Jónas Jónsson frá Hríflu (1885-1968), er et af de største navn i islandsk politik i dette århundrede.² Denne bog var endnu i brug i slutningen af 1970'erne og har sikkert påvirket mest til den jævne Islændings syn på landets ældste historie.³ Ifølge hans tolkning var frihedslængslen og uafhængigheden de følelser der bidrog størst til Islands bosættelse i Landnamstiden (870-930), men der var også disse tendenser i folkets mentalitet der bidrog til uenigheden i Sturlungeperiden (1220-1262) og tabet af Islands selvstændighed som følge. Islandsk tidlige historie fik derved en tragisk dimension, der blev sat i forbindelse med folkets „geist“ eller natur. Det islandske samfund blev grundlagt af frihedskæmpere imod Harald hárfagers tyranni og det påvirkede den nationale sjæl.

Dette er den første myte vi finder i Harald hárfagers historiografi, men der er mange flere. Den er også fuld af paradokser, af hvilke kun de allervigtigste kan diskuteres her.

De ældste kilder om Harald

Hvis Harald er ophavsmanden til islandsk historie, så er Islændingene også ophavs-mændene til Haralds historie. Det findes ikke en skygge af Harald i nogen europæiske historieværker, inden Islændingerne begyndte deres historieskrivning i begyndelsen af 1100-tallet. Den første islandske historiker, Ari den lærde (1068-1148), kendte godt til Harald og konstaterede at Island blev bebygget i hans tid. Ari mente også at Harald blev 80 år gammel og regerede i Norge i 70 år, „ifølge vise mænds regnskab“. Harald skal have været den første konge der herskede alene i Norge. Ari er også vores ældste kilde for at kongerne Olav Trygvason, Olav den hellige og Harald Sigurdsson nedstammede fra Harald.⁴ De fleste islandske annaler bruger den kronologi der Ari havde udarbejdet, hvor det fremkommer at Harald blev født i 851 eller 852. Ari fortæller ikke noget om at bosætteerne til Island skulle have flygtet fra Norge på grund af Haralds tyranni, han fortæller tværtimod om Haralds indblanding i bosættelsen, fordi Norge var ved at blive tømt af indbyggere. Det virker ikke sandsynligt at de djærve frihedskæmpere skulle have tålet et sådant indgreb, hvis det virkelig havde drejet sig om datidens politiske flygtninge.

En engelsk kilde supplerer til en vis grad Aris fortælling. I sin historie om de engelske konger beskriver William af Malmesbury (ca. 1090-1143) hvordan „Haroldus quidam, rex Noricorum“ sendte den angelsaksiske konge Æthelstan et gyldent skib med purpurfarvet sejl. Vi ved ikke om denne konge var norsk, eller kun nordisk, men senere bruger William frasen „rex Noricorum“ om de norske konger, særskilt fra „rex Danorum“. Æthelstan var konge af England 924-939, derfor må Harald have levet længe, hvis han kunne sende ham et skib 50-60 år efter at Island blev opdaget. Men det er jo netop det, Ari påstår, så disse to kilder er ikke i uoverensstemmelse vedrørende Harald.

1 Koht, *Inhogg og utsyn*, s. 51.

2 Jón Aðils, *Íslenski þjóðerni*, s. 22, 28. Jónas Jónsson, *Íslandssaga*, I, s. 15.

3 Gunnar Karlsson, „Markmið sögukennslu“, s. 183-91.

4 *Íslensk forrit*, I, s. 4.

Det bør tilføjes at William kender godt Haralds øgenavn, men han bruger det om den anden og meget yngre Harald, der blev slået ihjel ved Stamford Bridge 1066.⁵

Det er nok tidsspilde at spekulere på „tabte“ kilder, som menes at have eksisteret. Jeg vil nøjes med at påpege, at der er adskillige indicier for at Sæmundur Sigfússon (1054-1133) som også havde øgenavnet den lærde, har skrevet et sådant værk, der skal have været på latin og meget kortfattet, ikke meget mere end en kongeliste. Sæmundur menes at have udarbejdet det kronologiske system, de fleste norrøne kongesagaer anvender.

Den ældste kongesaga som omtaler Harald hårfager blev skrevet af monken Theodricus. Dens titel er *Historia de antiquitate regum Norwagiensium* og den blev forfattet lige før 1180. Theodricus påstår at han er den første Nordmand der behandler fortiden i sit værk og denne fortid begynder med Harald hårfager. „Hic primum expulit omnes regulos et solus obtinuit regnum totius Norwagiæ annis septuaginta et defunctus est.“⁶ Theodricus anvender islandsk kronologi og fortæller nøje om Islands opdagelse. Disse oplysninger er mere nøjagtige end de Ari opgiver i *Íslendingabók*, men ligner dem som findes i *Landnámabók*, en omfangsrigere og problematiskere kilde end *Íslendingabók*. Theodricus fortæller det samme om Harald som Ari, men beskriver også striden mellem hans sønner, Erik og Håkon, der blev opfostret af Æthelstan, konge i England. Håkon besejrede Erik der sejlede til England og blev modtaget af kongen, men døde den samme dag. Et forhold til den engelske konge bekræftes af William af Malmesburys udsagn, men det er ikke sikkert om historiografen har kendt til Williams værk.

Selvom ingen samtidskilde kan bekræfte Haralds eksistens, kan man hente indicier derom fra diverse kilder. I indledningen til den angelsaksiske kong Alfreds (848-899) oversættelse af Orosius geografi, findes der en kendt beskrivelse af den norske Ohtheres rejse fra Hålogaland til Hedeby. Af den kan man fastsætte at Norges kyst var en selvstændig geografisk enhed, ligesom Sverige (Sweoland) og Danmark (Danamarc). Der fortælles om Sciringes heal, der skal have været en handelsplads, på samme sæt som Hedeby.⁷ Arkæologiske opgravninger i Kaupangen i Vestfold, under Charlottes Blindheims ledelse, har bekræftet at der har været en handelsstad i 800-tallet. Uheldigvis fortælles der ikke noget om Norges eller om landet havde en konge, fortællings mål er jo et andet, men den bekræfter at begrebet „Norge“ eksisterede i denne tid.

Angelsaksiske annaler har heller ikke noget at fortælle om Harald, men det samme gælder ikke om hans sønner. „Yric Haroldes sunu“, der må være identisk med Florence af Worcesters „Yrcus“, bliver omtalt der mellem 946 og 954.⁸ Mønter med navnet Ericus eller Eric er blevet fundet i Northumberia. Det må være et dansk navn, idet diphthongen *ei* blev til *ê* i de østnordiske sprog.⁹ Det stemmer også med krønikens fortælling om at denne konge var dansk. Men er det muligt at det er den norske Erik blodøkse der er tale om? Denne paradoks kan dog bortforklares: For det første havde de som skrev de franske og angelsaksiske annaler ikke et klart begreb om hvilke skandinaviske pirater var danske og hvilke norske. Johannes Steenstrup (1844-1935) er af den opfattelse at franske annaler fra 800-tallet bruger ordet „Normanni“ om alle nordiske folk, men „Dani“ kun om dem der tilhørte det rige.¹⁰ Ordet „Norþmen“ findes ikke i angelsaksiske krøniker før 924, men da er de omtalt ved siden af Danskerne, måske fordi på det tidspunkt begynder Kong Æthelstans forhandlinger med den norske konge Harald og hans sønner. På den anden side, så er det blevet fastslået at mange af navnene i Haralds slægt, f.eks. *Haraldr* og *Hálfðan*, bærer et klart danskt præg. Derfor er det er ikke sært at Erik skulle gøre det også. Det problem må vi gå tilbage til senere.

Historia Norwægiæ og Ágrip

Haralds historie voksede i omfang efter at Theodricus havde fulden sit værk. Den forfatter der satte *Historia Norwægiæ* sammen føler sig på en sikrere grund, selvom de oplysninger han angiver der ikke findes også i Theodricus er yderst beskedne. Dog har

5 *Willelmi Malmesbiriensis monachi De gestis regum Anglorum*, s. 149, 281, 317-20.

6 *Monumenta Historica Norwægiæ*, s. 6.

7 *The Old English Orosius*, s. 13-16.

8 *Two of the Saxon Chronicles Parallel*, s. 112-13.

9 Björkman, *Nordische Personennamen*, s. 34-35.

10 Steenstrup, *Normannerne*, I, s. 50-64.

denne forfatter benyttet flere kilder end islandske sagn, nemlig Adam af Bremens Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum og en kortfattet engelsk krønike, Liber de legibus Angliæ. Han kender også til Aris Íslendingabók og den tradition der senere blev nedfæstet i Landnámabók, men han har en større interesse for islandske naturfænomen og politiske begivenheder. Han hævder at om Harald er „memorantur multa et mirabilia, quæ nunc longum est narrare per singula“, men det er ikke let at fastslå hvilke sagn han henviser til. Men han mener ikke at Haralds imperium var lige så absolut som Theodricus lader forstå, Harald „totius maritimæ zonæ regnum nactus est primus; mediterraneæ quidem zonæ adhuc reguli præsidebant, sic tamen quasi sub ejus dominio.“¹¹ Ifølge ham er Trondheim „patria principalis“ i landet, ligesom de fleste historikere mente på dette tidspunkt, men han omtaler dog ikke Trondheim når han diskuterer Haralds vælde.

Ny information findes også i Ágrip af Noregskonunga sögum, et oldnordiskt værk der blev sammensat omkring 1200 og anvender som kilder Historia de antiquitate regum Norwagiensium og måske også Historia Norwegiae.¹² I dette værk er slaget i Hafrsfjord omtalt for første gang, selvom fjorden er kaldt *Hafsvágr*. Som kilde citerer forfatteren et digt der ikke er kendt anderledes fra. Oddmjór, der omtaler Haralds slag mod en konge, kaldt Skeiðar-Brandr, der senere blev dræbt i et slag i Venden. Det falder forfatteren ikke ind, at „skeiðarbrandr“ kan også betyde et forstævn på et skib, og sådan burde visen nok hellere forstås. I Ágrip fortælles der at Harald før blev kaldt luva, „því at maðurrinn var pá eigi [hárf]gr“, men siden fik han tilnavnet hárfager „því at manna va[ar hann] listuligastr ok hærðr bezt“.¹³ Denne forklaring blev nok rekonstrueret på grund af øgenavnet.

De fleste nye oplysninger om Harald hárfager i Historia Norwegia berører hans familie. Der findes en slægtstavle, identisk med den Ari angiver i Íslendingabók når han omtaler sine aner. Haralds far, Halvdan den sorte, bliver omtalt „qui dum noctu per cujusdam stagni glaciem, quod Rond nominatur, iter ageret, cum curribus et equitatu magno a cena rediens in quendam scissuram, ubi pastores gregem suam adaquere solebant, improvide advectus sub glacie deperiit.“¹⁴ I Ágrip fortælles at Halvdan sorte druknede i Haðaland, men blev begravet i Hringarfki.

Kendskabet til Haralds sønner synes at være vokset i løbet af få år. I Historia Norwegiae er de blevet seksten, men i Ágrip tyve. Forfatteren af Ágrip synes have haft en svaghed for runde tal, idet han nævner ti sønner af Erik blodøksø, selvom forfatteren af Historia Norwegiae kun kender seks. Om de fleste af Haralds sønner ved vi ikke andet end navnet og kun ni af dem omtales andetsteds. Det stemmer med det, der bliver påstået i Hákonarmál, at Hákon vil møde otte af sine brødre i Valhalla. På grund af disse fakta er de andre brødre blevet anset som uhistoriske.

Som før bliver kommende konger, eller aner til fremtidens konger, særligt omtalt. Historia Norwegiae følger en ny version af Eriks eksil til versionerne i de angelsaksiske krøniker og Historia de antiquitate regum Norwagiensium. Erik skal have været „toti Northimbræ comes“ men på grund af sin kones, Gunhilds, indflydelse, er han blevet en tyrann der blev drevet fra landet på grund af sin grusomhed. Han skal have faldet i Spanien. En identisk fortælling findes i Ágrip. Historia Norwegiae og Ágrip er enige om at hans bror, Hákon, oprindeligt var kristen men gik fra sin tro på grund af politiske grunde. Af de andre brødre fortæller Historia Norwegiae at Halvdan háfæta blev dræbt i Orknøerne, imens Björn og hans afkom herskede i „Grenlandia“, Olav og hans afkom i „provincia Roemorun“ og Sigurds sønneson var „Sigwardus scrofa rex montanus“ der giftede sig med enken til Harald af Grenlandia og fik med hende sønnen Harald „virum sagacissimum et in bellica arte peritissimum, de quo quasi quodam filo textus genealogiæ regum Norwegiæ hucusque protelatus gloriose descendit“. Hans kone havde med sin første mand båret „Olavum perpetuum regum Norwegiæ“.

I Historia Norwegiae omtales tre sønner der ikke bliver nævnt i Ágrip og Rognvaldr réttilbeini får sit navn ændret til Ragnarr reykill. Dette er den mest interessante tilføjelse til Haralds stamme, idet han blev født af „quodam fitonissa in Hathalandia“. Han blev en

11 *Monumenta Historica Noregiæ*, s. 103-4.

12 Ulset, *Det genetiske forholdet*, s. 149-51.

13 *Ístænk fornrit* XXIX, s. 3.

14 *Monumenta Historica Noregiæ*, s. 103.

troldmand og „jussu patris in Halthalandia fertur ingurgitatus“. ¹⁵ Denne „fitonissa“ må være identisk med den finske *Snjófríðr*, men ca. halvdelen af det Ágrip fortæller om Harald vedrører hans ægteskab med denne troldkvinde. Noget af værkets begyndelse mangler, men man kan fastslå at der har været andre folkesagn, historien om madtyveri fra Halfdan sorte, der gengives i Heimskringla-traditionen, og noget om hvordan julen blev fejret i hedendommen. Historien om Snjófríðr har dog vækket mest interesse. Den første del af den er i slægt med det *Historia regum Britanniae* af Geoffrey af Monmouth fortæller om hvordan den britiske konge Vortigern blev gift med sakserhøvdingen Hengists datter, Rowena. ¹⁶ Om den senere del er der mere tvivl. Den norske folklørist Moltke Moe (1859-1913) mente at historien af Snehvide var måske et forbillede, men den islandske filolog Ólafur Halldórsson (f. 1920) har bemærket den fundamentale uoverensstemmelse mellem sagnene, at mens Snehvide var levende men så ud som hun var død, var Snjófríðr død, men så ud som hun var i live. ¹⁷

Med disse historier blev grundformene til Haralds historie skabt. De senere kilders beskrivelse af Haralds regeringstid er meget omfangsrigere men har ikke større kildeværdi, undtagen den information historikerne har fået fra den norrøne skjaldedigtning. Det er ikke let at se hvilke andre kilder Fagrskinna og Heimskringla har haft til grundlag, men deres billede af Harald er meget tydeligere end det ældre historiske værk drager op. Tanken om at det hele er en lærd rekonstruktion, til en del baseret på skjaldekvadene, kan ikke bortvises. Heimskringla har dog sikkert benyttet en ældre version, der også bruges i Egils saga og den kortfattede saga om Halvdan og Harald i Flatøbogen. Om det fører med sig at den er mere pålidelig end Fagrskinna er tvivlsomt.

Selvom eksistensen af skriftlige kilder, der hverken Theodricus, *Historia Norwegiae* eller Ágrip kendte noget til, ikke er særlig sandsynlig, er det også muligt at orale kilder eller folkesagn er blevet brugt. Både A-versionen af Fagrskinna og Heimskringla Flatøbogen indeholder et sagn om Haralds frieri til en stolt prinsesse og hans løfte om at ikke kæmme eller klippe sit hår før end han havde underlagt sig hele Norge. Flatøbogen supplerer også et sagn om hvordan Harald blev opfostret af jætten Dovre som boede i Dovrefjeldet, og hvordan denne påvirkede flere slag til Haralds fordel. Begge disse sagn synes beslægtede med et gammelt eventyr om Guldhåret. ¹⁸ Heimskringla-traditionen indeholder en del materiale om konkurrencen mellem Haralds sønner og hvordan Erik ryddede de andre af vejen for at blive enehersker og både Fagrskinna og Heimskringla omtaler slaget mellem jarlene Hákon og Atli, der også er kendt i islandsk tradition. Ragnvald jarl af Møre er omtalt i Fagrskinna, men traditionen om hvordan hans afkom blev overherrer over Orknøerne er kun i Heimskringla-traditionen.

Disse beskrivelser er ikke ret tilforladelige, men de drejer sig dog mest om begivenheder, navne, genealogi, slag og kvikke replikker. Beskrivelsen af Norges forfatning på Haralds tid, der kun findes i Heimskringla-traditionen, burde være endnu utroværdigere.

Haraldr konungr setti þann rétt alt þar, er hann vann ríki undir sik, at hann eignaðisk göðul öll ok lét alla bóendr gjalda sér landskyldir bæða ríka ok óríka; hann setti jarl í hverju fylki, þann er doema skyldi lög ok landz-rétt ok heimta sakeyri ok landskyldir, ok skyldi jarl hafa þriðjung skatta ok skylda til borðz sér ok kostnaðar. Jarl hverr skyldi hafa undir sér iiiii. hersa eða fleiri, ok skyldi hverr þeirra hafa xx. marka veizlu; jarl hverr skyldi fá konungi í her lx. hermanna, en hersir hverr xx. menn. En svá mikít hafði Haraldr aukít álog ok landz-skyldir, at jarlar hans höfðu meira ríki, en konungar höfðu fyrrum. ¹⁹

Denne beskrivelse er blevet grundlag til megen diskussion om Norges tidligere forfatning. De første norske historikere i moderne tider var stærkt påvirkede af Heimskringla, en tradition der blev vedholdt indtil slutningen af 1800-tallet.

15 *Monumenta Historica Norwegiae*, s. 109-10.

16 *The Historia Regum Britanniae of Geoffrey of Monmouth*, s. 370-71.

17 *Moltke Moes samlede skrifter*, II, s. 168-97, Ólafur Halldórsson, „Snjófríðar drápa“, s. 157.

18 *Moltke Moes samlede skrifter*, II, s. 103-14, 118-28, 140-45.

19 Snorri Sturluson, *Heimskringla*, I, s. 104.

Den norske historiske tradition

Den moderne historiografi i Norge blev grundlagt af Rudolf Keyser (1803-1864) og Peter Andreas Munch (1810-1863). Disse historikere havde et udmærket tillid til sagaerne, men prøvede at rette de største modsætninger i dem, og udrydde overnaturlige fænomener, uanset den vigtige rolle disse spillede i dem. For eks. synes Rudolf Keyser at have troet det meste af det sagaerne fortalte om Harald hårfager, endog at Haralds øgenavn havde været Dovrefostre, selvom han ikke var parat til at tro på jætten Dovres rolle i at erobre Haralds rige. Keyser accepterede ikke Snorres syn på fylkeskonger uden videre. Han mente at konger ikke styrede geografiske terræn på denne tid. Herser havde været bøndernes ledere i deres hjemstavn, men konger var krigere der hvervede deres ære udenlands og brugte den til at forøge deres magt i sin hjemmebygd. Denne udvikling resulterede i utryghed for de jævne mennesker og Harald blev deres talsmand. Men idet kongeriget blev erobret med magt blev Harald endnu en hærkonge, større og mægtigere end de andre, der skatlagde bønderne og konfiskerede deres odler. Haralds enevælde medvirkede til en national oprejsning imod hans søn, Erik blodøks, og Håkon den gode gav bønderne deres odler igen. En ny slags kongemagt dannedes, hvor folkets ret blev garanteret. Denne enhed blev dog ødelagt af de danske og svenske regenters griskhed, indtil nationalhelten Olav den hellige forenede folket igen gennem sin martyrdom.

P.A. Munch indførte et nyt begreb i debatten om Harald hårfagers statssystem. Heimskringlas fortælling om Haralds tilegnelse af odelen skulle forstås som et tidligt forsøg til at indføre feudalismen i Norge. Konflikterne mellem lensret og odalsret spillede en stor rolle i denne tids samfund, kongerne ville gøre adelen afhængig af sig men adelsmænd støttede den gamle odalsret.²⁰ I Magnus Erlingssøns tid vandt adelen en fuldstændig sejr. Ernst Sars (1835-1917) var for det meste enig med Munch, men han lagde vægt på kongernes rolle som folkets kæmpere imod de privilegeredes stand. Ifølge ham var kongeriget „kristelig-demokratisk“. Hans største kilde for konflikten mellem konge og aristokrati er Egils saga, og han ville ikke forjage Heimskringlas syn på Haralds rige. „Dertil passer den for godt i den øvrige Sammenhæng. Baade er det i og for sig sandsynligt, at Kongedømmets sterke territoriale Udvidelse her som andensteds har medført en tilsvarende Forøgelse af dets Ret, saavel som at det siden efter Haralds Død under Striden mellem hans Søner har maattet træde et Skridt tilbage, og Snorres og Egils Saga's Beretning stemmer desuden i enkelte Puncter saa godt overens med, hvad der andersteds fra er bekiendt, at dens Paalittighed i det Hele derved maa synes hævet over al Tvivl.“²¹ Tvivlen er dog blevet stærkere de sidste 120 år. Denne parallelle udvikling, Sars hentyder til, skete i England, men på et senere tidspunkt, selvom England var et gammelt kongedømme. På grund af de oplysninger **Haraldskvæði** giver om Haralds hof antyder Sars at Harald må have, „samtidig med at han grundede den Norske Stat, givet den en Organisation, hvorved den saa at sige førtes midt ind i Strømmen af den almeen-europæiske Udvikling; han fremstiller sig ikke som Udøver af en barbarisk Erobringens Ret; men som en Hersker, der stod paa Tidens Højde og havde tilegnet sig dens raadende politiske Ideer [...]“²² Ligesom Snorri og 13. århundredet historikere ser historikere fra 1800-tallet fortiden ud fra sin eget perspektiv, og indflydelsen fra nationalismen spillede altid en rolle.²³ Det er klart fra Sars afrunding:

Idet Harald underlagde sig de Norske Fylker avskar han alle Krav paa Overhøjhed fra Dane- og Sveakongernes Side og stillede et Noregsvælde jevnbyrdigt op ligeoverfor Dane- og Sveavældet. Det var endnu langt frem, til Fylkesaanden kunde siges at være kuet. Men den nationale Eenhedsfølelse havde dog nu vundet en fast Grund, idet den var fremtraadt i en for alle fattelig Form og havde sammenknyttet sig med Erindringen om en mægtig Personlighed, der havde gjort et dybt Indtryk paa Folket. Saaledes blev den istand til at gjenengaa Krisen, og det kan siges, at Harald Haarfager, idet han grundlagde det Norske Rige, har hævdet det Norske Folks nationale Selvstændighed i et avgjørende Vendepunkt.²⁴

²⁰ Munch, *Det norske folks historie*, I, s. 467, 715-16.

²¹ Sars, „Om Harald Haarfagers Samling,“ s. 188-89.

²² Sars, „Om Harald Haarfagers Samling,“ s. 186.

²³ Bagge, „Udsigt og innhogg,“ s. 41-45.

²⁴ Sars, „Om Harald Haarfagers Samling,“ s. 237.

Mange af historikerne på samme tid var dog skeptiskere på deres kilder og Gustav Storm (1845-1903) var en af de første til at sætte et spørgsmål ved Heimskringlas skildring af Norges forfatning på Haralds tid.²⁵ Det med 30 jarle og 120 herser stemte for godt fra et matematisk synspunkt. Storm ville bruge skjaldedigtene uafhængigt af Fagrskinnas og Heimskringlas tolkning af dem, og kom bl.a. til det resultat, at Haralds modstander i slaget ved Havrsfjord havde været Olav Gudrødsson, Nordmændenes konge på Irland.

Yngvar Nielsen (1843-1916) granskede tesen om at Islands bosætning skulle være resultatet af Haralds tyranni og kom til det resultat at den ikke var rejst på et kildekristisk grundlag. Han fremhævede at ikke alle bosættere i Landnámabók siges være flyttet til Island på grund af deres opposition imod Harald. Nogle af dem, fortælles der, var hans venner og de fleste nok helt neutrale. Hans mening er at de beskedne oplysninger Ágrip og Fagrskinna giver om Harald er vigtigere end den mængde af tvivlsom information Snorri giver. Han kritiserede den metode Munch brugte ved at rekonstruere 800- og 900-tallets begivenheder efter ujævne kilder. „Som han tager lidt af Heimskringla og lidt af Fagrskinna og støber dette sammen, glider den mellem disse kilder bestående grundforskjel bort, og det glemmes, at det ikke er så ganske rigtigt at tage sagen op på denne måde. Det må først erindres, at kilderne hverken er ensartede eller jævnbrydige.“²⁶

De ideer Storm og Nielsen gjorde sig til talsmænd for blev ikke accepterede uden modstand. Mange historikere ville ikke give slip på det traditionelle syn på kilderne. Rets-historikeren Absalon Taranger (1858-1930) kritiserede Nielsens brug af Landnåma og var af den mening at „Landnåmas forfatter har nøjagtigt den samme opfatning af kong Haralds regering som de bedste ættasagaer og kongesagaerne.“²⁷ Derfor kom Taranger til det resultat at værket var en pålidelig kilde. Hans respekt for Snorri er af nærmest teologisk natur, Snorri er hans *auctoritas*:

Det må fastholdes, at traditionerne fra Harald Hårfages dage, da litteraturen begynder i det 12. årh., allerede er mellem 2 og 3 hundred år gamle og det må ansees som givet, at de i denne tid har spaltet sig en mængde varieteter. Heraf at udskille den oprindelige sande kerne har ikke været nogen let opgave for datidens historieforskere og historie-skrivere. Ingen af disse kan forudsættes kun at give et rå referat af en enkelt traditionsvariant. De har måttet veie og vrage og vælge det, som forekom dem selv mest sandsynligt. Det samme må vi. Og den største viden, i forbindelse med den største intelligens og den bedste fagmæssige uddannelse havde da som nu den bedste chance for at opdage og afdække sandheden. Derfor må Snorre ansees for en pålideligere fører gennem det 9., 10. og 11. århundredes traditionslabyrinth end hans for-gjængere.²⁸

Når alle historikere er upålidelige kan man anvende dem som passer en, er den logiske slutsats af dette argument, men Taranger havde mange meningsfæller i dette henseende. Ebbe Hertzberg (1847-1912) troede på Heimskringlas pålidelighed, på grund af dens klarere syn på fortiden, end de mere kortfattede kilders. „Det går derfor ikke i mine øjne an med Gust[av] Storm og Yngv[ar] Nielsen at søge den norske tradition væsentlig i de historiske beretninger, som siger mindst eller på det her nærmest omhandlede punkt intet. Den får efter omstændighederne søges – naturligvis under forudsætning af tilbørlig kritik – også i de islandske sagaer.“²⁹ Alexander Bugge (1870-1929) stolede ikke så meget på Snorri som på hans pålidelige kilder, idet „selv om Snorres fremstilling saaledes ikke er helt paalidelig, saa kan dog Snorre ikke selv ha fundet paa sin fortælling om, at Harald Haarfagre satte én jarl i hvert fylke og at hver jarl skulde ha mindst fire herser under sig.“³⁰ Han mente at Haralds statsstyre og skattevæsen var blevet modelleret på 800-tallets karolingiske forbilleder.

De svenske historikere der grundlagde moderne kildekritik i nordisk historie i begyndelsen af 1900-tallet var meget kritiske overfor de islandske kongesagaer, mens de accepterede skjaldedkvadene som mere pålidelige kilder. „Mellan de samtida skalde-

25 Rikssamling og kristendom, s. 271-75.

26 Rikssamling og kristendom, s. 286.

27 Taranger, „Harald haarfages tilegnelse of odcien“, s. 104.

28 Rikssamling og kristendom, s. 293.

29 Rikssamling og kristendom, s. 312.

30 Bugge, Vesterlandenes indflydelse, s. 116.

verserna och de flera århundraden efter händelserna nedskrivna sagorna måste dras en bestämd och skarp gränsskinad," bemærkede Curt Weibull (1886-1991).³¹ Skjaldekvadene blev dermed til selvstændige kilder, befriede af sagaernes lænker. Halvdan Koht (1873-1965) blev talsmand for et kritisk syn på Heimskringla. Han mente at årstallet 1000 var det første sikre i Norges historie og kritiserede kongesagaernes kronologi. Islændingen Guðbrandur Vigfússon (1827-1889) var den første der hævdede at slaget i Hafrsfjord skulle være sket senere end Ari havde dateret det.³² Halvdan Koht støttede dette synspunkt. Med granskning af angelsaksiske kilder, den engelske Æthelstans regeringstid og Erik blodøkses død i 954, og kronologiske regninger ud fra Haralds afkom kom han til det resultat at Harald måtte være født senere en Ari havde hævdet. Men Kohts regninger giver en stor afvigelse, idet Harald skulle være født mellem 835 og 880. Idet genealogien Koht bygger på er grundet på de kilder han kritiserer mest, er hans metodologi ikke ret holdbar og nyere tids forskning vil hellere stole på Ari. Ólafía Einarsson (f. 1924) konstaterer at „ud fra det i dag foreliggende kildemateriale kommer vi aldrig til en nærmere datering af kong Haralds død end den, som den samvittighedsfulde kronolog Ari frode har givet os.“³³

Koht forkastede mere end Heimskringlas kronologi. Han mente også at dens syn på samfundet var præget af forfatterens samtid. „Det man så for sine øjne, det var at kong Sverre hadd ført nye ætter fram til seier og makt i samfundet og uvilkårligt førte man samme forestilling over på den første seirende konge, Harald Hårfagre, — også hans kamp blev en samfundsfornyelse.“³⁴ Sverre og hans efterkommere var i strid imod lendmandsklassen og støttede mænd imod dem som kunne takke kongen for sin karriere. Dette har Snorri hjemført på ældre konger, men det passer ikke. De første konger støttede sig ved jordejerne og var allierede med dem. I dette sammenhæng anser Koht den første konges rolle som særdeles vigtig. „Det er i sagaene om Harald Hårfagre og Olav den Hellige at Snorre stærkest gir uttrykk for sitt syn på hvad som er grunnspørsmålet i Norges historie.“³⁵ Selv syntes han ikke urimeligt „å spørja om det i heile ligg noko som helst historisk til grunn for forteljinga om at kong Harald gjorde slikt eit valds-tiltak som å eigne til seg odelen fra all jord i landet, — om ikkje alt i hop er dikta opp så ein rett handfast skulle få for seg kor hard ein valdsstyrar han var.“³⁶

Selvom Koht på en måde var en talsmand for nye tider i norsk historiografi, var han på en anden måde den traditionelle historieopfattelses vogter. Nielsen, Bugge og Bull havde været i tvivl om Harald harrådes tilkald til den norske krone hvilede på at han var Olav den helliges bror, eller at han nedstammede fra Harald hårfager. Nielsen var endog i tvivl om de to Olavers stamtræ, men Koht bragte den slags diskussion til slutning. Det er svaghet ved Kohts teorier at de hviler til en stor del på Heimskringla, idet de ældre værker er så kortfattede, men Koht var klar over denne svaghet og hævdede at der var en forskel på Heimskringlas kildeværdi vedrørende fakta og alment samfundssyn. Historikeren havde de fakta han kendte til, som han tolkede ud fra det samfund han selv kendte. Historikere af samme generation og Koht, f.eks. Edvard Bull (1881-1932) og Gustav Indrebø (1889-1942) var prægede af hans perspektiv til den ældste historie. Edvard Bull ville „opgi enhver illusion om at Snorres mektige historiske epos har noen dyper likhet med det som faktisk skjedd i tiden mellem slaget i Hafrsfjord og slaget på Re.“³⁷ Han ansede det dog for muligt at historien om odelens tilegnelse havde eksisteret siden slutningen af 900-tallet og på dette tidspunkt eksisteret et sagn om at Harald havde tilegnet sig bøndernes odler, som Håkon den gode havde givet dem tilbage.

Johan Schreiner (1903-1967) mente Vestfoldsriget ekspansion i 800-tallet skete samtidigt med at Hålfjorlens skabte et mægtigt erobrerisrige i de nordlige kystdistrikter. Han diskuterer samlingen af Norge ud fra marxistisk synspunkt. „Harald søkte [...] å skaffe sig herredømmet over de rikdomskilder som var et vesentlig grunnlag for den

31 Weibull, *Källkritik och historia*, s. 69.

32 *Corpus poeticum boreale*, II, s. 487-94.

33 Ólafía Einarsson, „Dateringen af Harald Hårfagers død“, s. 34.

34 Koht, *Inhogg og utsyn*, s. 90, *Rikssamling og kristendom*, s. 54.

35 Koht, *Inhogg og utsyn*, s. 108.

36 Koht, *Harald hårfagre og rikssamlinga*, s. 59.

37 *Rikssamling og kristendom*, s. 120.

nordnorske høvdingklasses magtstilling.³⁸ Per Sveeas Andersen (f. 1921) mente kaupangen i Tjølling havde haft en særlig betydning for den norske kongemagts fremvækst. „En kan forøvrig merke seg at både i Hedeby og Birka lå kongsgårdene slik at de kunne føre kontroll med ferdseien til markedet, og en må derfor også gi rom for den tanke at marketsplassen har vokset frem under kongedømmets særlige vern og at det derfor har utøvet en viss innflytelse på dens organisasjon.“³⁹ Andreas Holmsen (1906-1989) har i senere tid modificeret debatten om det økonomiske forhold som drivkraft til Norge. I veitslene og Ladejarlenes pelseksport ser han et økonomisk grunnlag for Harald hårfagres herredømme, men i form af økonomiske resourcer kongen kunne bruke, ikke som en forudsætning.⁴⁰

Schreiner fremhævede forskellene mellem digtet om slaget i Havsfjord og det Heimskringla fortæller om slaget. Han mente at Snorri havde rekonstrueret begivenheder frit ud fra de kilder han havde ved hånden, misforstået en del og opdigtet en del. Han mente det var muligt at fastsætte ud fra kvadet at Harald kom fra vest, det vil sige: Utstein i Rogaland, og hans modstandere fra øst, mens det kun var efter slaget at Harald blev „østmændernes alvald“, som kan ses i bruget i præsens i denne sætning, men imperfekt i de som handler om slaget.⁴¹ Den historiske menighed i Norge blev dog ikke overbevist af dette ræsonnement. Halvdan Koht konstaterede „at omfram hordane på Vestlandet, som er nemnt kringom 790, er vestfoldingane dei enaste av dei danske og norske vikingane som blir utskilde med sitt serlege landskapsnamn, — det var da dei kom på på ferd til landet kringom Loire i 843. Så hadde Vestfold den einaste handelsbyen i Noreg, og venteleg den beste hærskipnaden. Her var både økonomisk og militær makt.“⁴² Per Sveeas Andersen mente også Harald kom fra Vestfold, på grund af det „noe mer troverdige sagastoffet“.⁴³ Klaus von See (f. 1927) tror ekspansjonen begyndte på Vestlandet idet „Vestfold gehörte zur Zeit Harald Schönhaars also wohl noch zum dänischen Einflussgebiet.“⁴⁴ Ólafía Einarisdóttir mener at Harald stammede fra Vestfold fra sin fars side, men voksede op hos sin mors slægt på Vestlandet. „Kildernes modstridende oplysninger om stedet for Harald hårfagres opvækst og første kongedømme, og i sammenhæng hermed om udgangspunktet for hans erobring af Norge, kan således efter alt at dømme føres tilbage til de to tidligste kendte historikere som har behandlet dette emne, Sæmund og Ari.“⁴⁵

Efterkrigsgenerationen blandt norske historikere har villet, trods en del tvivl, gerne beholde Harald som den norske kongeaets grundlægger. Sverre Steen (1898-1983) mener at bortset fra det der virkelig skete, var der en vidtspredt mening at Harald var Norges grundlægger. „Så vidt jeg kan skjønne, må vi gi sagaene rett i at Harald Hårfagre har grunnlagt Norges rike. Fra hans tid eksisterte begrepet og døde aldri mer ut. Men at Harald har grunnlagt Norges rike, betyr ikke at han hatt kongelig myndighet over det område som i 1030, i 1260 eller i 1929 hørte til kongeriket Norge. Hittil har man kanskje ikke skilt skarpt nok mellom det norske rike som en politisk enhet og Norge som en geografisk enhet. Det politiske Norge ble skapt av Harald Hårfagre. ... Olav den hellige skal minnes ikke fordi han grunnla Norges rike, men fordi han for første gang samlet det område som utgjør Norge i dag.“⁴⁶ Denne gyldne middelvej synes at have slået faste rødder hos norske historikere i de sidste år, f. eks. siger Erik Gunnes (f. 1924), i en biografi om ærkebiskop Øysten. „Der heter seg tradisjonelt at Harald Hårfagre samlet Norge til ett rike. I virkeligheten var rikssamlingen en århundrelang prosess, og spesielt gikk det tregt med å innordne Trøndelag under rikskongens overhøhet.“⁴⁷ Man har ikke længere

38 *Rikssamling og kristendom*, s. 357.

39 *Nye middelalderstudier*, s. 60.

40 Holmsen, *Nye studier*, s. 61-70.

41 Schreiner, „Harald og Havsfjord“.

42 Koht, *Harald hårfagre og rikssamlinga*, s. 31-32.

43 *Nye middelalderstudier*, s. 61.

44 See, „Studien zum Haraldskvæði“, s. 110.

45 Ólafía Einarisdóttir, „Harald dovfostre af Sogn“, s. 147.

46 *Rikssamling og kristendom*, s. 372-73.

47 Gunnes, *Erkebiskop Øysten*, s. 19.

brug for den mægtige hærkonge Harald hårfager for at skabe et norsk kongerige, han er blevet afløst af andre faktorer.

En mere radikal opfattelse kan spores hos Claus Krag (f. 1943). Han har etableret at kvadet *Ynglingatal* først blev udformet i 1100-tallet og ordet „ynglingr“ i skjaldedigtning er brugt om konger uden nogen hentydning til Ynglingeætten i Vestfold, som længe har været anset for de norske kongers aner.⁴⁸ Han har gransket samtidige skjaldekvad for oplysninger om afstamningen af 1000-tallets konger og er kommet til det resultat at „Hårfagre-ættens kongedømme var i to ledd etter Harald. De senere østnorske kongene, Olav Tryggvason, Olav Haraldsson og Harald Sigurdsson, stammet etter alt å dømme ikke fra Harald; i alle fall holder ikke de samtidige beleggene man gjerne har villet bevise eller sannsynliggjøre avstamningen med, og ellers er det mye som taler mot den. Ingen samtidige kilder tyder heller på at man på 900-tallet og 1000-tallet har oppfattet det norske kongedømme i et lengre historisk perspektiv, som et privilegium for en bestemt slekt.“⁴⁹

Moderne norsk historieskrivning har til en stor grad erstattet Snorre med skjaldekvad. Bruget af nye kilder har dog ikke resulteret i radikal ændring i vores billede af Harald hårfager og hans statsstyre. Men skjaldedigtene er besværlige kilder der medbringer mangfoldige problemer, måske mere komplicerede end man har villet erkende.

Skjaldetraditionen og problemet om Haralds nationalitet

De fleste skjaldeviser der menes at have været komponerede ved Haralds hof er af den slags som filologer sætter ikke megen tillid til, såkaldte *lausavlsr*. Desuden menes der at eksistere to større kvad, *Glymdrápa* og *Hrafnsmál*. Begge blev udgivet af Finnur Jónsson (1858-1934) i *Norsk-islandsk Skjaldedigtning* men det er vigtigt at forstå at i dette form er begge kvadene en rekonstruktion.⁵⁰

De fleste viser i *Glymdrápa* er findes enten i *Fagrskinna*, *Heimskringla* eller begge kongesagaer. Det er komponeret under *dróttkvæðr hátt* på en helt regelmæssig vis, og er i det henseende anderledes end de fleste kvad der menes at stamme fra omkring 900. Harald er kun nævnt i én vise i kvadet, der kun er gengivet i *Flatøbogen*, men kongesagaforfatterne i begyndelsen af det 13. århundrede må have formodet at digtet handlede om ham. Historikere har brugt kvadet som vigtig kilde om Haralds krigsføring „fyr haf sunnan“ og slag mod „her skota“ og Gøterne. Kenningen „hlymreks trøð“ menes at henvise til den irske by *Limerick*, men ikke alle eksperter har villet godkende det, for eks. ikke *Bjarne Fidjestøl* (1937-1994).⁵¹ Kvadets oplysninger om Harald, hvis det virkelig handler om ham, er yderst beskedne. En løsevise er blevet henført til *Torf-Einar*, den første norske jarl i *Orknøerne*, hvor han påstår at have slået „Háfæta“ og „skarð í skildi Haralds hoggvit“. Men på grund af de keltiske kilders tavshed om Haralds ekspedition til *Orknøerne* har nogle forskere, f.eks. *Peter Sawyer* (f. 1928), antaget at denne traditionen er en senere tids rekonstruktion, der måske bruger en ekspedition af *Magnus barfod* i 1098 og 1102 som forbillede.⁵²

Men der findes vigtigere kilder til Haralds historie, som man kan formode af *Gustav Storms* ord: „Om den maade, hvorpaa Harald haarfagre underlagde sig hele Norge, er egentlig kun meget faa Beretninger bevarede. Naar undtages Snorres Beretninger om kampe i *Tronhjem*, der ikke er videre paalidelige, kanske endog opdigtede, og om *Kampe med Kongerne i Mørene og Fjordene*, der ialtfald er vilkaarligt bearbejdede af ham, staa kun tilbage det afgørende Slag ved *Havrsfjord*.“⁵³ Den ældste kilde der behandler dette slag er digtet *Hrafnsmál*, der er bevaret i *Fagrskinna*, *Heimskringla* og *Flatøbogen*. *Jón Helgason* (1899-1986), som har udgivet kvadet to gange, er sikker på at det ikke kan have været bevaret i mundtlig tradition i løbet af tre århundreder uden at forændres.⁵⁴ De andre kilder fra dette tidspunkt mangler helt, så måske er det den bedste kilde vi har.

48 Krag, *Ynglingatal og Ynglingesaga*, s. 208-11.

49 Krag, „Norge som odel“, s. 300-1.

50 *Den norsk-islandske skjaldedigtning*, I. A., s. 22-29, I. B., s. 20-25.

51 *Fidjestøl, Det norrøne fyrstediktet*, s. 77-78.

52 Sawyer, „Harald Fairhair and the British Isles“, s. 105-9.

53 Storm, „Slaget i Havrsfjord“, s. 313.

54 *Jón Helgason, „Haraldskvæði“*, s. 131.

Dette kvad kan måske siet ikke omtales som sådant. I *Norsk-islandsk Skjaldedigtning* er det 23 viser, af hvem 1-6 og 15-23 befinder sig i Fagrskinna og skal have været komponeret af Þorbjörn hornkofi. Om kvadets andre viser er vores kilder i uoverensstemmelse, som gengives i følgende tavle:

	Kilde	Forfatter
Viser 1-5	Fagrskinna	Hornklofi
6. vise	Fagrskinna, Heimskringla	Hornklofi
7.-11. vise	Fagrskinna, Flatøbogen	Þjóðólfr
	Heimskinna	Hornklofi
Desuden: 11. vise	Snorra-Edda	Þjóðólfr
12. vise	Snorra-Edda	Þjóðólfr
13. vise	Heimskringla	Hornklofi
	Flatøbogen	Þjóðólfr
14. vise	Flatøbogen	Þjóðólfr
15.-23. vise	Fagrskinna	Hornklofi
Desuden: 21. vise	Flatøbogen	Auðun illskælda

Ifølge dette skema er de fleste kilder enige om at tilegne de 7.-14. viser Þjóðólfr ór Hvini, og de skulle derfor nedstamme fra et andet kvad. Flere indicier peger i denne retning. De viser (7.-12.) der handler om slaget i Hafrsfjord synes at have været komponerede kort efter slaget, medens de andre beskriver etableret hofliv. Kongen der kæmper i Hafrsfjord er „allvaldr austmanna“ og bor „í Útsteini“, men „drottinn Norðmanna“ i den store Fagrskinna-strofe bor „á Kvinnum“. I de 15 viser i Fagrskinna er Harald omtalt sex gange, en gang i den 13. vise, men i de sex viser der handler om slaget i Havrsfjord er hans navn aldrig nævnt. Ingen af sagaforfatterne ser ud til at kende alle viserne, og de fleste synes ikke at have ment at de nedstammede fra det samme kvad.

Som jeg omtalte før ville Finnur Jónsson alligevel betragte disse viser som et kvad, han anså det for „højest usandsynligt, at Þorbjörn skulde have digtet to kvad, bægge i málaháttur og bægge i den samme (samtale)form mellem de samme »personer«. Eksempel på sådant gives der heller ikke i den hele skjaldedepoesi.“ En af hans præmisser er at hele kvadet er blevet skrevet af Hornklofi „idet de bedste og ældste kilder, som Heimskringla, udtrykkelig og uden nogen forvirring tillægger ham det.“⁵⁵ Datidens tro på Heimskringla er vejet for nutidens skepsis, og det samme må nok følge for tesen om eksistensen af et kvad som blev kaldt Hrafnsmál. Dets brug af hedne kenninger og málaháttur peger på en komposition før 1000, og i det 10. århundrede brugte de fleste skjaldere begge dele ret hyppigt. Samtaleformen kan kun spores først i viserne om slaget i Havrsfjord, hvor skjalden adresserer sine lyttere, som formodligt hænder ofte i poesi fra et oralt samfund.

Nogle forskere har andre ideer, og her må især omtales Klaus von See. Han tror at kvadets sidste del er blevet tilføjet i senere tid, i det 12. århundrede. Han påpeger at kvadets første del handler om en hærkonge der kæmper søslag, mens den anden er helt anderledes. Den handler om Haralds hofliv og gengiver tydeligt den tension der herskede mellem skjaldere og forskellige slags klovnne ved kongehof i 1100-tallet. Denne del er under indflydelse fra Eddadigtning og andenslags poesi, der ikke kan spores i kvadets første del.⁵⁶ Von See stiller sig ikke skeptisk overfor sammenhængen i kvadets første del. Hvis han havde gjort det, ville der nemlig ikke blive ret meget tilbage af det imponerende skjaidekvad Hrafnsmál efter Þorbjörn hornklofi som vi finder i Den norsk-islandske skjaldedigtning af Finnur Jónsson.

Tilbage står viserne om slaget i Havsfjord. Slagets eksistens er til en del bekræftet af Ágrip og Glymdrápa omtaler også sin konges slag imod to konger. I disse viser er Harald aldrig omtalt, men en konge der bliver kaldt „lúfa“ og „konungr enn kynstóri“ og er østmændenes enehersker fægter imod Kjötvi den rige med den digre hals og Haklang, der faldt i slaget. Luvas modstandere kæmper med vestlige spyd og franske sværd og er måske af keltisk oprindelse. Navnet Haklang findes på en dansk runesten fra ca. 950-

55 Finnur Jónsson, *Den oldnorske og oldislandske literaturs historie*, 1, s. 431-32.
56 See, „Studien zum Haraldskvæði“, s. 105.

980, der er blevet opsat af hans sønnesøn, Toke, men der er ingen påtrængende grund for at anføre at det handler om den samme mand.

Hvem er Luva? I østnorske dialekter betyder ordet „huc“, men på Vestlandet betyder ord af samme rod „pandedusk“ eller „uld“. Folkloristen Moltke Moe har villet forbinde ordets østnorske betydning ved saga om seiershuen der medbringer lykke, idet Haralds lykke var legendarisk.⁵⁷ Gustav Storm anså for sikkert at Harald var identisk med Luva, idet det var „saa udbredt og gammlet Sagn, bekræftet ogsaa af Skjaldevers, at om dets ægthed kan ikke tvivles.“⁵⁸ Sagaforfatterne fra det 13. århundrede må have været af samme mening, for ellers havde de ikke brugt kvadet. Men når man bruger skjaldekvad som selvstændige kilder bliver Haralds geografiske baggrund ret usikker. Han bliver omtalt som „ræsir Sygna“ og „Upplanda gram“ og bor på enten på Utsten eller Kvinnar. Det må vise omfanget af hans rige, men her er vi igen afhængige af de 13. århundredes sagaforfattere. I det hele taget må det nemlig anses for umuligt at bruge kvadene som kilder uden at henvise til de sagaer de befinder sig i.

I de viser om Harald der findes i Flatøbogen er klaget over at Harald har forbigået norske kvinder og ægтет er dansk. For Ragnhild har han forkastet „Holmrygjum ok Hørða meyjum, hverni enni heinversku ok Hólga ættar“. Historikere har diskuteret om disse strofer viser omfanget af Haralds vælde, for eksempel er ingen kvinde fra Trondheim omtalt. Ragnhild skal have været Erik blodøkses mor og det kan måske forklare at han bliver anset for dansk i den angelsaksiske krønike. Men han har måske haft flere danske aner.

Den ene konge som samtidskilder bekræfter at har hersket i Norge i 900-tallet var dansk, Harald Blåtand (d. 987), som på Jellingstenen hævder at have erobret Danmark og hele Norge. Navnet Harald findes hyppigt i danske kongerækker, men i vestnordiske sprog er det fremmed. Fra det område kendes navn som Hermundr, Hersteinn, Herjólfur og Herdís, og skulle Harald på samme vis have heddet *Herjóldr. Den svenske navneforsker E.H. Lind (1849-1931) mener at navnet ikke er kendt uden for den norske kongeslægt og på Island er landnamsmanden Haraldr hringr, som skal have været af en mægtig familie, det eneste eksempel før det 13. århundrede, men ellers kendes der ikke noget til ham. Når Lind gjorde en nøjere granskning opdagede han „att detta namn alldeles öfvervägande hör hemma på Östlandet. Från andra landsdelar endast et 20-tal fall. Sannolikt är det infört från Danmark och öfverflyttningen har förmedlas af konungäätten.“ Men Lind opdagede også at „(p)å västerhavsöarna tycks det ha varit ganska väl hemmasatt. I konungäätten på Man och Suderöarna träffas flera bärere av namnet.“⁵⁹

Navnet Halvdan kendes heller ikke i Norge eller Island før det 13. århundrede, hvis man ser bort fra kongeslægten. Det er „(m)ycket använt inom den norska konungäätten i äldre tider. Dessutom er H. iarl på Harald hárfares tid ock en isl. gård Hálfdanartungu ... Annars icke att finna vare sig i Norge äller på Island före 1200.“⁶⁰ Men navnet er ret hyppigt i Danmark, også i Danelag på England. Mindst fire vikingehøvdinge i England og Irland hed dette navn mellem 860 og 925. „Namnets ursprungliga hemland är tydligen Danmark. Därifrån har det öfverförts till Norge, där det i äldre tider icke är något allmogena. Från Norge har det senare öfverflyttats till Island.“⁶¹ Halvdan Koht hævdede på grund af dette at „(d)e norske Halvdan'er bær vitne om danske kulturpåvirkning; men påvirkningen har holdt sig til høvding-ættene.“⁶² Nogle andre navn inden for den norske kongeslægt kendes også ikke på det vestnorrøne sprogområde på denne tid, f. eks. Ragnar, Gudfred og Sigfred.

Historikere har fået øje på denne navneskik og prøvet at bortforklare den på al mulig vis. P. A. Munch hævdede at „Guðröðr veiðikonungr“ som er omtalt i Ynglingatalet var identisk med Godofridus der førte krig mod Karl den store i begyndelsen af det 9. århundrede, og denne mening blev delt af mange, f. eks. Gustav Storm, Alexander Bugge og Henrik Schück (1855-1947). Nationalisme spillede her en rolle. Nordmanden Munch

57 Moltke Moes samlede skrifter, II, s. 134-40.

58 Storm, „Slaget i Havrsfjord“, s. 314.

59 Norsk-isländska dopnamn och fingerade namn från medeltiden. Supplementband, kol. 413.

60 Norsk-isländska dopnamn, kol. 452.

61 Norsk-isländska dopnamn och fingerade namn från medeltiden. Supplementband, kol. 381.

62 Koht, *Inhogg og utsyn*, s. 63.

mente at den vestfoldske Ynglingeæt som Harald nedstammede fra, ifølge Ari og Snorri, havde hersket i Sydjylland men Adolf Noreen (1854-1925) og E.H. Lind troede at slægten stammede fra Danmark. Noreen hævdede at Yngvi-Freyr skulle været den østdanske konge der er omtalt i Beowulf, men E.H. Lind hævdede at Ynglingeslægten måtte være dansk, idet de fleste navn indenfor den var danske.

Halvdan Koht forkastede disse ideer. Han mente at disse navne var hyppigere end så at de skulle være bundet ved Ynglingeætten. Hans tese var at de var modenavne som alle kongeslægter i Norden brugte. Kohts ideer har fundet anklang hos forskere, men ikke ret mange har prøvet at fortsætte Linds argument. Idet den nyeste forskning, f.eks. Claus Krag, har helt forkastet Ynglingatal som kilde, og har ikke lykket at fastsætte om Harald hørte til Ynglingeætten eller ej, er det nok på god grund, at Koht forkastede at de danske navne indenfor den norske kongeslægt stammede fra Ynglingeætten. Men han er på en usikker grund når han påstår at disse navne var modenavne. Hvorfor i alverden skulle de norske konger, der ville bære andre navne end deres undersætter, tage op danske navne i dette formål? Hvorfor ære nabolandet på denne vis? Hvis Harald hårfager og hans afkom oprindelig var kommet fra Danmark ville det have været tænkeligt, ellers ikke. Her har den nationale stolthed spillet en større rolle end videnskabelig debat. De fleste norske historikere kan ikke lide tanken om at deres første konger var danske (ligesom de nuværende) og derfor har Kohts meget upræcise argument fundet anklang.

Men hvordan kom denne danske konge til sit rige i Norge? De franske krøniker hævder at der var et dansk styre i Vestfold 813, et udsagn der er bekræftet af Alfreds Orosiusoversættelse. De danske konger der da herskede i Vestfold hed Reginfred og Harald, navne der forekommer i den norske kongeslægt. Men Harald hårfager blev ikke tilegnet et rige i Vestfold før end i de yngste kongesagaer. Historia Norwegiae er den første kilde der hævder at han nedstammer fra Ynglingerne. I Hrafnsmál bliver Harald betegnet som „ungr yngling“, Erik blodøkse bliver kaldt „burr ynglings“ i et andet kvad og ifølge Eyvindr Finnsson hører Håkon og Eriks sønner til „Yngva ætt“. Men Harald er også kaldet „skjöldung“ og i Noregskonungatal bliver hans afkom kaldet „Skjöldungs kyn“ og det må anses for usandsynligt at ordet betyder andet end „konge“.

Men var denne danske konge også „dróttinn Norðmanna“ som han betegnes i Hrafnsmál? Sighvatr Þórðarson, et skjald fra 1000-tallet, kalder Norge „øll áttleifð Haralds“ eller „Haralds haukey“. Claus Krag mener at det henviser til troen på at Harald var landets første konge, men ikke til at de senere konger betegnede han som sin forfader.⁶³ Det må også fremhæves at kvadene siger ikke noget om fra hvilken Harald Kong Magnus fik riget i arv. Det kunne lige så godt have været hans farfar, endog den danske Harald Blåtand, den eneste konge samtidige kilder bekræfter at var konge i Norge i 900-tallet.

Der eksisterer ingen samtidige kilder der kan bekræfte om Harald hårfager eksisterede. Om han gjorde, så er det svært at fastslå hvornår. Hvis man tror på Haralds eksistens må han have været dansk som navnet antyder, selv om norske historikere har hårdnakket forsøgt at afvise det. Vi står ovenfor en tåget historisk skikkelse som vi har ingen midler til at vide mere om. Trods disse kendsgerninger er han blevet genstand til heftig diskussion i norsk historisk tradition, på grundlag af upålidelige sagaer fra 1200-tallet, der har vist sig at være et tidsspilde. Senere er tvivlen blevet stærkere, når det viser sig vi formår ikke at begribe eller tolke vore kilder uafhængigt af 1200-tallets historikere. Langsomt, men sikkert, er Harald hårfager på vej ind i mytens domæne, men der er ingen grund til at tro at han bliver der længe. Enhver tid har brug for sine myter.

63 Krag, „Norge som odel“, s. 296-300.

Bibliografi

- Bagge, Sverre, „Udsigt og innhogg. 150 års forskning om eldre norsk historie“, *Historisk Tidsskrift* (1996), 37-77.
- Björkman, Erik, *Nordische Personennamen in Engalnd in alt- und frühmittel-englischer Zeit. Ein Beitrag zur englischen Namenkunde* (Studien zur englischen Philologie, 37), Halle, 1910.
- Bugge, Alexander, *Vesterlandenes indflydelse paa Nordboernes og særlig Nordmændenes ydre kultur, levestet og samfundsforhold i vikingetiden* (Videnskabs-Selskabets skrifter. II. Historisk-filosofisk klasse. 1904. No. 1), Christiania, 1905.
- Corpus poeticum boreale*, udg. af Guðbrandur Vigfússon og F. York Powell, 2 bind, Oxford, 1883.
- Den norsk-islandske skaldedigtning*, udg. af Finnur Jónsson, 4 bind, København 1912-1915.
- Ellenhøj, Svend, *Studier over den ældste norrøne historieskrivning* (Bibliotheca Arnemagnæana, 26), København, 1965.
- Fidjestøl, Bjarne, *Det norrøne fyrstediktet* (Universitet i Bergen Nordisk institutts skriftserie, 11) Øvre Ervik, 1982.
- Finnur Jónsson, *Den oldnorske og oldislandske literaturs historie*, 3 bind, København, 1894-1902.
- Gunnar Karlsson, „Markmið sögukennslu. Söguleg athugun og hugleiðingar um framtidarstefnu,“ *Saga*, 20 (1982), 173-222.
- Gunnes, Erik, *Erkebiskop Øysten. Statsmann og kirkebygger*, Oslo, 1996.
- Holmsen, Andreas, *Nye studier i gammel historie*, Oslo-Bergen-Tromsø, 1976.
- Indrebø, Gustav, *Fagrskinna*, Kristiania, 1917.
- Íslenzk fornrit. I. Íslendingabók. Landnámbók*, udg. af Jakob Benediktsson, Reykjavík, 1968.
- Íslenzk fornrit. XXIX. Ágrip af Noregskonunga s ægum. Fagrskinna — Noregs konunga tal*, udg. af Bjarni Einarsson, Reykjavík, 1985.
- Johansson, Arwid, „Die erste Westrwiiking,“ *Acta Philologica Scandinavica*, 9 (1934-1935), 1-68.
- Jón Aðils, *Íslenzka þjóðerni. Alþýðufyrirlestrar*, Reykjavík, 1903.
- Jón Helgason, „Haraldskvæði“, *Tímarit Máls og Menningar* (1946), 131-146.
- Jónas Jónsson, *Íslandssaga. Kennslubók handa börnum*, 2 bind, Reykjavík, 1937 (4de pr.).
- Keyser, Rudolf, *Norges historie*, 2 bind, Kristiania, 1866-1870.
- Koht, Halvdan, *Harald hárfagre og rikssamlinga* (Kriseår i norsk historie), Oslo, 1955.
- Koht, Halvdan, *Inhogg og utsyn i norsk historia*, Kristiania, 1921.
- Koht, Halvdan, „De norske kongers lokale magt efter skaldekvedene“, *Historisk Tidsskrift*, V. IV. 4 (1918), 320-26.
- Krag, Claus, „Norge som odel i Harald Hárfgres ætt. Et møte med en gjenganger,“ *Historisk tidsskrift*, 48 (1989), 288-302.
- Krag, Claus, *Ynglingatal og Ynglingesaga. En studie i historiske kilder* (Studia humaniora, 2), Oslo, 1991.
- Kreuzer, Gert, „Das Bild Harald Schönhaars in der altisländischen Literatur,“ *Studien zum Altgermanischen. Festschrift für Heinrich Beck* (Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde, 11) ed. af Heiko Uecker, Berlin-New York, 1994, 443-61.
- Molike Moes samlede skrifter* (Institutt for sammenlignende kulturforskning. Serie B. Skrifter) udg. af Knud Liestøl, 3 bind, Oslo, 1925-1927.
- Monumenta Historica Norwegiae. Latinske kildeskrifter til Norges historie i middelalderen*, udg. af Gustav Storm, Kristiania, 1880.
- Munch, P.A., *Det norske folks historie*, 8 bind, Christiania, 1852-1863.
- Nielsen, Yngvar, „Studier over Harald Haarfagres Historie,“ *Historisk Tidsskrift*, IV. 4 (1907), 1-80.
- Norsk-isländska dopnamn ock fingerade namn från medeltiden*, udg. af E. H. Lind, Uppsala og Leipzig, 1905-15.

- Norsk-isländska dopnamn ock fingerade namn från medeltiden. Supplementband*, udg. af E. H. Lind, Oslo, Uppsala og København, 1931.
- Nye middelalderstudier. Kongedømme, kirke, stat*, udg. af Claus Krag (Norske historikere i utvalg, VI), Oslo-Bergen-Stavanger-Tromsø, 1983.
- Ólafía Einarsdóttir, „Dateringen af Harald Hárfagers død“, *Historisk Tidsskrift*, 47 (1968), 15-34.
- Ólafía Einarsdóttir, „Harald dovrefostre af Sogn“, *Historisk Tidsskrift*, 50 (1971), 132-65.
- Ólafur Halldórsson, „Snjófríðar drápa“, *Afmælisrit Jóns Helgasonar 30. júní 1969*, Reykjavík, 1969, 147-59.
- Rikssamling og kristendom*, udg. af Andreas Holmsen og Jarle Simonsen (Norske historikere i utvalg, I), Oslo, 1967.
- Sars, Johan Ernst Sars; „Om Harald Haarfagres Samling af de norske Fylker“, *Historisk Tidsskrift*, I. 2 (1872), 171-237.
- Sawyer, Peter H., „Harald Fairhair and the British Isles“, *Les Viking et leurs civilisations. Problèmes actuels*, ed. af Régis Boyer (École des hautes études en sciences sociales. Bibliothèque Arctique et Antarctique, 5), Paris, 1976, 105-9.
- Schreiner, Johan, „Harald og Havsfjord“, *Scandia*, 9 (1936), 64-88.
- See, Klaus von, „Studien zum Haraldskvæði“, *Arkiv för nordisk filologi*, 76 (1961), 96-111.
- Skjaldevers*, udg. af Jón Helgason (Nordisk filologi, 12), København-Oslo-Stockholm, 1961.
- Snorri Sturluson, *Heimskringla. Nóregs konnaga sǫgur*, udg. af Finnur Jónsson, 4 bind, København, 1893-1900.
- Steenstrup, Johannes C.H.R., *Normannerne*, 4 bind, København, 1876-1880.
- Storm, Gustav, „Slaget i Havrsfjord“, *Historisk Tidsskrift*, II. 2 (1880), 313-31.
- Taranger, Absalon, „Harald haarfagres tilegnelse of odelen“, *Historisk Tidsskrift*, IV. 4 (1907), 98-128.
- The Historia Regum Britanniae of Geoffrey of Monmouth*, udg. af Acton Griscom og Robert Ellis Jones, London, 1929.
- The Old English Orosius*, udg. af Janet Bately (Early English Text Society. Supplementary Series, 6), London-New York-Toronto, 1980.
- Two of the Saxon Chronicles Parallel*, udg. af John Earle og Charles Plummer, Oxford, 1892.
- Ulset, Tor, *Det genetiske forholdet mellom Ágrip, Historia Norwegiae og Historia de antiquitate regum Norwagiensium*, Oslo, 1983.
- Weibull, Curt, *Källkritik och historia. Norden under äldre medeltiden*, Stockholm, 1964.
- Willelmi Malmesbiriensis monachi De gestis regum Anglorum (Rerum Britannicarum medii aevi scriptores, 90)*, 2 bind, London, 1887-1889.